

Tarih ve GÜNCE

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
Sayı: 10 (2022/Kış), ss. 209-236.

Geliş Tarihi: 3 Kasım 2021

Kabul Tarihi: 23 Aralık 2021

Araştırma Makalesi/Research Article*

1957 TÜRKİYE SURİYE KRİZİ'NİN ANALİZİ**

Sinan KIYANÇ***

Öz

İkinci Dünya savaşı sonrası ortaya çıkan durumda Sovyetler Birliği ve ABD'nin Ortadoğu'da geliştirdiği politikalar, iki kutup arasında kalan bölge ülkelerinin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluk karşısında Türkiye, bölgedeki etkinliğini artırmaya ve Sovyetler Birliği tehditlerine karşı bölge ülkeleri ile ittifak kurmaya çalışmıştır. Türkiye bu amaçla bölge ülkeleriyle ilişkileri güçlendirmeye çalışsa da Soğuk Savaş nedeniyle başarılı olamamıştır. Soğuk Savaş'ın bölgeye etkisi neticesinde ortaya çıkan 1957 Türkiye Suriye Krizi, iki ülke ilişkilerinin yanı sıra bu dönemde yaşanan siyasi gelişmelerin de kırılma noktasıdır.

Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik tehditleri, Türk dış politikasının Batı eksenli olması, Suriye dış politikasının Sovyetler Birliği etkisinde kalması, krizin ortaya çıkmasında etkili olduğu kadar süreçte de belirleyici rol oynamıştır. İki ülke arasında başlayan kriz, kısa sürede uluslararası bir mesele haline gelmiştir. Krizin çözümü için uluslararası çabalar verilmiş, politik anlamda tüm argümanlar kullanılmıştır. Kriz, Türkiye ile bölge ülkeleri ilişkilerinde kırılmaya neden olduğu gibi Soğuk Savaş'ın bölge sınırını belirlemiştir. Çalışmada krizin nedenleri üzerinde durulurken, dönemin siyasi gelişmeleri ele alınmaktadır. Krizin daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel olguların yanı sıra Arap Milliyetçiliği ana hatlarıyla belirtilerek krize etkisi üzerinde durulmuştur. Bu kriz hakkında arşiv belgeleri başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası süreli yayınlar, kitap, makale ve tezler incelenerek

---

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Bu çalışma, Türk Tarih Kurumu tarafından düzenlenen Uluslararası Suriye Politik Süreç ve İnsani Krizler (1914-2016) Sempozyumunda (4 Kasım 2016-Ankara) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

*** Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, (sinankiyanc@gmail.com). ORCID ID: 0000-0002-0148-9632.

sorunun niteliği tespit edilip dönemin koşullarında diplomatik tahliller belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, 1957 Suriye Krizi, Soğuk Savaş, Kriz

ANALYSIS OF 1957 TURKEY AND SYRIA CRISIS

Abstract

In the situation that emerged after the Second World War, the policies developed by the Soviet Union and the USA in the Middle East negatively affected the relations between the countries in the region between the two poles. In the face of this negativity, Turkey tried to increase its effectiveness in the region and to form an alliance against the threats of the Soviet Union. Although Turkey tried to strengthen relations with the countries of the region for this purpose, it could not be successful due to the Cold War. The 1957 Turkey-Syria Crisis, which emerged as a result of the effect of the Cold War on the region, is the breaking point of the political developments in this period as well as the relations between the two countries.

The threats of the Soviet Union against Turkey, Turkish Foreign Policy being Western-oriented, Syrian Foreign Policy under the influence of the Soviet Union played a decisive role in the emergence of the crisis as well as in the process. The crisis that started between the two countries became international in a short time. Great efforts were made in the international arena to resolve the crisis, and all political arguments were used. The crisis caused a break in the relations between Turkey and the countries of the region and determined the regional border of the Cold War. While focusing on the causes of the crisis in the study, the political developments of the period are discussed. In order to better understand the crisis, besides historical facts, Arab Nationalism was outlined and its impact on the crisis was emphasized. National and international periodicals, books, articles and theses, especially archival documents, were examined about this crisis, and the nature of the problem was determined and diplomatic analyzes were stated in the conditions of the period.

Keywords: Turkey, Syria, 1957 Syrian Crisis, Cold War, Crisis.

Giriş

Suriye, Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip komşusudur. İki ülke ortak tarihi mirası ve sınırın iki tarafında birbirini bağlayan yakın akrabalık ilişkileri bakımından birçok ortak paydaya sahiptir. Stratejik anlamda Suriye, Türkiye'nin Arap Coğrafyasına açılan; Türkiye de Suriye'nin Batı dünyasına açılan kapısıdır. Bunun yanı sıra Suriye, Türkiye için Akdeniz ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin güvenliği için son derece önemli bir yere sahiptir. Bu ortak paydaya rağmen iki ülke ilişkileri krizler ile anılmaktadır. Bu krizlerin en önemlilerinden birisi olan 1957 Türkiye Suriye Krizi, Soğuk Savaş'ın gölgesinde Türkiye ile Suriye'nin yanı sıra uluslararası kutuplaşmanın milatlarından birisidir.

Birinci Dünya Savaşı ile Osmanlı Devleti'nden koparılan Suriye, Ortadoğu'daki birçok ülke gibi İngiltere ve Fransa tarafından paylaşılmıştı. Suriye, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere tarafından işgal edilse de, Fransa himayesine bırakılmıştı. Bu süreçte Suriye'de ortaya çıkan bağımsızlık girişimleri Fransa tarafından sert şekilde bastırılmıştı. Fransa, Suriye'de kendisine karşı siyasi bir otoritenin oluşturulmaması için dinsel, mezhepsel, etnik farklılıklara dayalı bir yapı oluşturmuştu. Bu karışık yapı günümüzde Suriye iç savaşının ve yaşanan acıların nedenlerinden biri olarak görülmektedir.¹

Suriye'de ortaya çıkan milliyetçilik fikirleri, ülkenin Fransa mandasında olduğundan dolayı Batı karşıtlığıyla evrilmişti. Hatay meselesi ve Türkiye'nin Batı yanlısı dış politikası nedeniyle Türkiye karşıtlığı ülkede geniş yankı bulmuştu.² İkinci Dünya Savaşı sonrasında Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasıyla ilişkiler normalleşmeye başlamıştır. Ancak Suriye'de yaşanan siyasi belirsizlik, Sovyetler Birliği'nin bölgeye etkisi, Filistin meselesi, İsrail'in Kuruluşu, Süveyş Kanalı gibi nedenlerden ötürü iki ülke ilişkileri istenilen seviyeye ulaşamamıştır. Bu nedenlerden ötürü Türkiye Suriye ilişkileri krizlerle anılmaktadır. Tüm bu gelişmeler Soğuk Savaş döneminin en önemli krizlerinden birisi olan 1957 Türkiye Suriye Krizini

---

¹ Birinci Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti'nin Suriye topraklarından çekilmesiyle Emir Faysal başkanlığında toplanan Suriye Ulusal Konseyi, 5 Ekim 1918 tarihinde Suriye'nin bağımsızlığını ilan etmiş ve Emir Faysal Kral seçmişti. Fransa bu girişimi Sykes-Picot antlaşmasına aykırı olduğunu iddia ederek Suriye ve Lübnan'ı işgal etmişti. 1920 yılında San Remo Konferansı'nda Lübnan'la beraber Suriye'de Fransa mandası altına girmiştir. Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 161-162.

² Ortadoğu, bölgenin coğrafi anlamda kullanılırken; Arap Coğrafyası, bölgenin siyasi yapısını ifade etmek için kullanılmaktadır.

ortaya çıkarmıştır. Kriz, Türkiye'nin sadece Suriye ile değil aynı zamanda bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinde kırılma noktası olmuştur.

Suriye'de yaşanan iç savaş ve etkileri nedeniyle 1957 Türkiye Suriye Krizi tarihsel bir olay olmanın yanı sıra güncel olayların anlaşılmasında kılavuz niteliğindedir. Bu açıdan krizin daha iyi anlaşılması amacıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler ve dönemin önemli olayları üzerinde durularak, kriz öncesinde Türkiye'nin bölgeye bakışı ve olaylar karşısında tutumu değerlendirilmektedir. Türkiye'nin gelişmeler karşısında takındığı tavır Arap Coğrafyasında tepkiye neden olmuştur. Soğuk Savaş'ın gergin ortamında kendine bir yol çizmeye çalışan Türk dış politikası, Batı ekseninde hareket etmiştir. Bu durum kısa sürede Sovyetler Birliği ile yakınlaşan bölge ülkeleriyle ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur. Arap Coğrafyasında meydana gelen olaylar ve gelişmeler *milliyetçilik* fikrinin gelişmesini sağlamıştır. Krizin nedenleri arasından tarihsel olaylar kadar Arap Milliyetçiliğinin de etkisi bulunmaktadır. Arap Milliyetçiliğinin güçlenmesiyle, Arap ülkelerinde kendine has bir yapı oluşmuştur. Bu yapı Batı karşıtlığının yanı sıra Türkiye gibi Batı yanlısı ülkelere de tepkiye neden olmuştur.

1957 Türkiye Suriye Krizi patlak vermesinden kısa süre sonra uluslararası boyut kazanmıştır. Bu süreçte Türkiye Suriye arasında bir kriz olarak görülse de perde arkasında ABD ve Sovyetler Birliği çekişmesi görülmektedir. Soğuk Savaş döneminde çatışma ortamına girilmemesi için gerek ülkeler bazında gerek Birleşmiş Milletler nezdinde girişimler yapılmıştır. Bu girişimlerin ve Suriye'nin Mısır ile birleşme kararı neticesinde kriz çözüme kavuşmuştur. Krizin çözüme kavuşması Soğuk Savaş'ın bölge sınırını belirlerken, ortak mirasa sahip olan Türkiye Cumhuriyeti ve Arap ülkeleri arasında mutlak bir ayrışmaya neden olmuştur.

1. Suriye'de Siyasi Yapının Oluşması

Ortadoğu kavramı İngiltere tarafından Avrupa merkez kabul edilerek yapılan coğrafi bir tanımlamadır. Bu coğrafya, Asya, Avrupa ve Afrika'nın birleştiği bölge kabul edilmektedir.³ Zengin yer altı kaynakları ve stratejik

³ Peter Beaumont, Gerald H. Blake, J.Malcolm Wagstaff, *The Middle East: A Geographical Study*, David Fulton Publishers, London, 1988, s.16 ve Gökhan Çetinsaya, *Ortadoğu*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007, s.403.

konumu nedeniyle Ortadoğu, büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında (16 Mayıs 1916 tarihinde) İngiltere (İngiltere adına *Mark Sykes*) ve Fransa (Fransa adına *François Georges-Picot*) arasında Osmanlı Devleti'ne ait Ortadoğu topraklarının paylaşılması için gizli bir anlaşma olan *Sykes-Picot Antlaşması* imzalanmıştır.⁴ Bu anlaşma gereği bağımsızlık elde etmek isteyen Suriye ve Lübnan toprakları Fransız mandasına bakılmıştı.⁵

Osmanlı Devleti sonrasında Ortadoğu, Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak, Mısır, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen, Umman, Bahreyn, Filistin, Mısır ve Suriye'ye bölünmüştü. Bu bölünme Ortadoğu'da uzun zamandır planlanan haritayı ortaya çıkarmıştı. Yeni harita, İngiltere ve Fransa menfaatlerine uygun olarak Osmanlı Devleti vilayetlerinin devletleştirilmesinden meydana gelmiştir. Bağdat Vilayetinden, *Irak*, Halep ve Şam Vilayetlerinden *Suriye*, Beyrut ve çevresinden *Lübnan* adıyla devletler kurulmuştu. Ürdün nehrinin batı yakasında *Filistin*, doğu yakası ise *Ürdünötesi* olarak adlandırılmıştır. Oluşturan bu haritada en dikkat çeken unsur ise kurulan devletlerin hiçbirinin dini ya da etnik bir yapıya dayandırılmamasıydı. Irak üç ayrı etnik gruptan meydana gelirken, Suriye daha karmaşık bir yapıya sahipti. Filistin ise Arapların yanı sıra devlet kurmayı amaçlayan bir Yahudi nüfusuna sahipti. Lübnan, etnik olarak Arap nüfusa sahip olsa da dini olarak Hıristiyan ve Müslümanları barındırmaktaydı. Bu karmaşık yapı hiç şüphe yok ki Osmanlı Devleti sonrasında bölgede İngiltere ve Fransa çıkarlarına uygun olarak hazırlanmış, sınırlar öylesine, bir cetvel ile çizilmişti. Oluşturulan yeni Ortadoğu bu nedenle büyük acılara ve karışıklıklara gebe idi.⁶

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusunun önemli bir merkezi olan Suriye, İngilizlerin hedefi haline gelmişti. Hicaz'da oluşturulan ve Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın komutasındaki Arap Ordusunun desteklediği İngilizler, Kasım 1918'de Suriye'yi ele geçirmişti. Böylece Şam'da Faysal'ın bulunduğu bir askeri yönetim kurulmuştu. Temmuz 1920'de Fransızlar,

⁴ David Fromkin, *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and The Creation of The Modern Middle East*, Owl Books, New York, 1989, s. 286 ve Cevdet Küçük, *Sykes-Picot Antlaşması*, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2010, ss.204-206; Manchester Guardian (The Guardian), 26 Kasım 1917

⁵ Arı, a.g.e., s. 161-162.

⁶ Aydın Oktaykan, *İkinci Dünya Savaşı Sonundan Günümüze Kadar Orta Doğu'da Meydana Gelen Siyasi, Ekonomik, Askeri, Sosyal Gelişmeler ve Bunun Türkiye Üzerine Etkisi*, Onbirinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, s. 244-245.

Suriye'yi işgal ederek Faysal'ı yönetimden uzaklaştırmış, yerine Milletler Cemiyeti'nin onayından da geçirek *manda sistemi* kurmuştu. Böylece Fransızlar Suriye'de Dürziler ve Alevilerin çoğunlukta olduğu iki bölge dışında egemenlik oluşturmuştur. Fransa, Suriye'yi *Şam, Halep, Alevi (Lazkiye çeresinde)* ve *Dürzi Vilayeti (Cebel-i Dürüz)* olmak üzere dört bölgeye ayırmıştı. Şam ve Halep bölgesi kısa süre sonra *Suriye Devleti* adı altında birleşirken, diğer iki bölge 1936 yılına kadar ayrı kalmıştır.⁷

İkinci Dünya Savaşı, bölge için yeni sonuçlar ortaya çıkarmıştı. Fransa yönetimindeki *Vichy Hükümeti* Almanya'ya teslim olmuştu. Bu nedenle Suriye, İngiltere ve Özgür Fransa kuvvetleri tarafından ele geçirilmişti. Savaşın seyrinden dolayı bölgedeki dengelerin altüst olması sonrasında Suriye bağımsız ilan edilmişti.⁸ Suriye'de 1943 yılında yapılan seçimlerde Fransa karşıtı Milli Cephe hükümeti kazanmıştır. Bundan bir yıl sonra Temmuz 1944'te Suriye'nin bağımsızlığı Sovyetler Birliği, Eylül'de ABD ve bir sonraki yıl ise İngiltere tarafından tanınmıştı. Bu ülkeler Fransa'ya Suriye'den çekilmesi için baskı yapmaya başlamıştı.⁹ Fransa'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı neticesinde 17 Nisan 1946 tarihinde birliklerini Suriye'den çekmiş olmasıyla Suriye'de o güne kadar var olan Fransız manda yönetimi sona ermişti.¹⁰

Fransız mandasından kurtulan Suriye, siyasi kriz dönemine girmişti. Suriye'nin bağımsızlığını kazanmasından sonrası yapılan seçimlerde Batı karşıtı Şükrü el-Kuvvetli (Milli Cephe Hükümeti) kazanmıştı. İngiltere ve Fransa'nın desteklediği General Hüsnü Zaim darbe ile iktidarda bulunan Şükrü el-Kuvvetli'yi devirerek tüm partileri feshetmişti. General Hüsnü Zaim tek başına katıldığı seçimlerden zaferle ayrılmasına karşın yaklaşık dört ay sonra bir başka darbe ile Sami el-Hinnavi tarafından devrilmişti. Hinnavi'nin de sonu farklı olmamış Albay Edip Çiçekli tarafından devrilmişti. Suriye'de bu dönem subaylar arasında Baas ideolojisini güçlendirirken, büyük Suriye

⁷ Erdem Erciyes, *Ortadoğu Denklemine Türkiye Suriye İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2004, s.43.

⁸ Philip Shukry Houry, *Syria and The French Mandate, The Politics of Arab Nationalism 1920-1945*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey, 1987, s. 593.

⁹ Mehmet Akif Okur, "Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası", *Bilig Dergisi*, 48(2009), s.151.

¹⁰ Department of Public Information United Nations, *Yearbook of the United Nations 1946-47*, United Nations Publications, New York, 1947, s. 344-345.

düşüncesini savunan Suriye Toplumsal Milliyetçi Partisi'ne destekleri artırmıştı.¹¹

2. 1957 Türkiye Suriye Krizi'ne neden Olan Siyasi Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya ABD ve Sovyetler Birliği merkezli iki kutba ayrılmıştı. Sovyetler Birliği ve ABD ekseninde ayrılan bölgelerde Soğuk Savaş gölgesinde gelişmeler yaşanmıştı. Bu gelişmeler Doğu Bloku ile Batı Bloku'nun bir güç gösterisi halini almış ve iki bloğun sınırların belirlenmesinde önemli rol oynamışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği tehditleri Türkiye'nin Batı yanlısı politikalar geliştirmesine neden olmuştu. Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler karşısında Türkiye'nin tutumu bölge ülkeleriyle ilişkilerinin gerginleştirmiştir. Bu gelişmelerden öne çıkan İsrail Devleti'nin kuruluşu, Bağdat Paketi ve Süveyş Kanalı Krizi bölge ülkelerinin Türkiye ile ilişkilerinin bozulmasına, bununla beraber 1957 Türkiye Suriye Krizi'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2. a. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye

İkinci Dünya Savaşı'ndan Almanya yenik çıkmış, Fransa ve İngiltere galip gelse de savaşın yıkıntısında kalmışlardı. Böylece yeni bir güç dengesi ortaya çıkmıştı. Bu nedenle İkinci Dünya Savaşı sonrasında güç dengeleri alt üst olmuş ve iki devlet yeni düzende güç kazanmışlardı. Bu devletler İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve Fransa yanında yer alan Sovyetler Birliği ve sonradan savaşa giren ABD'dir.¹² Bu iki devlet savaş sonrasında etki alanlarını artırmak için büyük fırsat bulmuşlardı. Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle işgal ettiği topraklardan çekilmeyerek genişleme politikası izlemişti.¹³ Sovyetler Birliği, Türkiye üzerindeki geçmişten gelen emellerini gerçekleştirmek için 19 Mart 1945'te Türkiye'ye bir nota vermişti. Notada savaş sonrası oluşan yeni düzeni gerekçe göstererek 1925 yılında

---

¹¹ Erciyes, a.g.e., s. 45.

¹² Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015, s. 426.

¹³ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul-2008, s.857.

imzalanan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın yenilenmeyeceğini bildirmişti.¹⁴

Birleşmiş Milletlerin kuruluşu için 25 Nisan 1945 tarihinde toplanan San Francisco Konferansı'na katılan Türkiye, Sovyetler Birliği tehditlerine karşı İngiltere ve ABD'den istediği desteği bulamamıştı. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Molotov Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Serper ile yaptığı görüşmede Türkiye ile ilişkiler için Boğazlar üzerinde hak talep etmesinin yanı sıra Kars ve Ardahan'ın Sovyetler Birliği'ne bırakılma şartını belirtmişti.¹⁵ İkinci Dünya Savaşı'nda İngiltere ve ABD'nin tüm ısrarlarına karşı Türkiye'nin savaşa girmemesi nedeniyle ABD, Sovyetler Birliği'nin Türkiye tehditlerine tepkisiz kalmıştı. Türkiye bu tehditler karşısında İngiltere ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır.¹⁶ Bu yakınlaşma neticesinde İngiltere'nin uyarıları ve Sovyetler Birliği'nin yayılma tehlikesine karşılık ABD tutumunu değiştirmiş, Türkiye'ye destek vermişti. ABD bu desteğini göstermek için Washington'da vefat eden Türkiye'nin ABD büyükelçisi Münir Ertegün'ün cenazesini donanmanın en büyük savaş gemilerinden birisi olan *Missouri* zırhlısı ile İstanbul'a getirmiştir.¹⁷

İkinci Dünya Savaşının sona ermesiyle Türkiye, Sovyetler Birliği tehdidi karşısında o güne kadar sürdürdüğü denge politikasından vazgeçmek zorunda kalmıştı. Böylece Batı yanlısı dış politika izlemeye başlamıştır. Avrupa devletlerinin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği karşısında güçlenmesi için ABD tarafından *Truman Doktrini*

¹⁴ Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara-1996, s.191.

¹⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 426.

¹⁶ Sovyetler Birliği tehditleri karşısında Türkiye İngiltere'ye yaklaşmıştı. ABD İstihbarat raporlarına yansıyan bu yakınlaşma ilk olarak ABD tarafından ilgisiz kalırsa da Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında stratejik konumu nedeniyle ABD, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'yi tehditkar faaliyetlerine karşı çıkmıştır. ABD'nin Sovyetler Birliği Büyükelçisi Harriman, Molotov ile yaptığı görüşme de ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin tehditkar tutumuna karşı olduğunu açıkça belirtmiştir. Böylece Sovyetler Birliği'nin özellikle Kafkaslardaki askeri hareketliliğini yakından takip ederek Türkiye üzerine yapılacak askeri bir hareket için askeri ve psikolojik önlemler almıştır. İstihbarat belgelerinin yanı sıra ABD Başkanlığı makamına bu konuyla ilgili raporlar sunulmuştur. Cold War Intelligence, Memorandum, *Essential Elements of Information Desired form the Strategic Services Unit*, October 20,1945. Cold War Intelligence, Memorandum, Marshall to President, *Troop Movements Along Turkish Border*, November 1, 1945, RG-218, JCS Chariman's File-Admiral Leahy 1942-1948, Box 20, File: Memos To/From President 1945, NA, CP. Cold War Intelligence, U.S. Navy, Chief of Naval Operations, Intelligence Report, X-3636-S-45, *USSR-Report of Sovyet Mobilization on Turkish Boders*, November 10, 1945. Cold War Intelligence, Cable, 12959, *U.S. Military Attache Ankara to War Department*, October 27,1945.

¹⁷ Gönlübol, Ülman, a.g.e., s. 201.

hazırlanmıştı. Bu kapsamda 22 Mayıs 1947 itibarıyla Türkiye'ye 100 Milyon dolarlık yardım yapılması dış politikada etkili olmuştu.¹⁸ Truman Doktrinin yetersiz kalması üzerine ABD tarafından hazırlanan *Marshall Planı* Türkiye ABD ilişkilerini güçlendirmişti.¹⁹

Türkiye'nin Batı yanlısı dış politikası Arap Coğrafyası ile de ilişkilerini etkilemişti. Bu dönemde Türkiye kimi zaman bölge ülkeleriyle hareket ederken, kimi zaman tam tersi bir dış politika benimsemişti. Türkiye'nin Filistin meselesinde Arap ülkeleri ile ortak tavır takınmasına karşın, arabuluculuk komisyonlarında yer alması Arap ülkeleri tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Türkiye'nin İsrail konusunda başta Arap ülkeleri ile aynı doğrultuda gitmesine karşın İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olması²⁰ ve ticaret antlaşması imzalaması²¹ Arap ülkeleriyle arasını açmıştı.²² Türkiye 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidarı devralan Demokrat Parti (DP), selefi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'nin sürdürdüğü Batı yanlısı dış politikasını güçlendirerek devam ettirmiştir. Başbakan Adnan Menderes 29 Mayıs 1950 tarihinde TBMM Genel Kurulunda Hükümet Programında dış politikada Batı yanlısı tutumun daha güçlü şekilde devam ettirileceğini ve Ortadoğu'da daha aktif bir siyaset sürdürüleceğini belirtmiştir.²³

Türkiye'nin Batı yanlısı dış politikasının en önemli göstergesi hiç şüphesiz NATO'ya katılmasıdır. Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkmış Avrupa için büyük tehlike oluşturmaktaydı. Bölgede Sovyetler Birliği'nin güçlü askeri kuvvetine karşı koyabilecek bir güç bulunmamaktaydı. Bunun üzerine Sovyetler Birliği'nin karşısında denge unsuru oluşturmak için 04 Nisan 1949 tarihinde imzalanan antlaşma ile *Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü* (*North Atlantic Treaty*

---

¹⁸ Oral Sander, *Siyasi Tarih*, Cilt II. İmge Kitapevi, Ankara-2008, s. 259 ve BCA, 30..1.0.0/101.625..12/F11/

¹⁹ Barış Ertem, *Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı*, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. 12, sy. 21 (2009), s.384. ve Çağrı Erhan, *Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, c. 51, sy. 1, (1996), s. 280.

²⁰ BCA, 30..18.1.2/118.108..3./24.03.1949.

²¹ BCA, 30..10.0.0./163.142..4./12.07.1950.

²² Gönlübol, Ülman, a.g.e., s.228.

²³ TBMM Z.C.,d. 9, c. 1, s. 31, 29.05.1950, İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi Adnan Menderes*, c. 4, TBMM Basımevi, Ankara-2014, s. 15-16, Behçet Kemal Yeşilbursa, *Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)*, History Studies Ortadoğu Özel Sayısı/Middle East Special Issue, (2010), s. 68.

Organization) kurulmuştu.²⁴ NATO'nun kurulması ile Türkiye katılım için başvuruda bulunmuştu. Ancak Türkiye'nin katılımı konusunda tereddütler bulunmaktaydı. Bu tereddütlerden en önemlisi NATO'nun etki alanının genişlemesiydi. İngiltere'nin Ortadoğu'daki çıkarlarından dolayı bölgede yeni bir birlik kurmayı planlamıştı. ABD başlarda böylesine bir yapılanmaya soğuk baksa da Kore Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin etki alanını fark etmesiyle birliğin kurulması için İngiltere'ye destek vermişti. ABD ve İngiltere 1951 yılında Fransa ve Türkiye ile birlikte Mısır'a, organizasyona katılım teklifi götürmüştü. Ancak Mısır'dan olumlu cevap alınamamıştı. Mısır'ın böyle bir oluşuma katılmaması, bölge ülkelerinin soğuk bakması nedeniyle planlanan birlik hayata geçirilememiştir.²⁵

2. b. İsrail Devleti'nin Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Filistin toprakları İngiltere mandasına bırakılmıştı. Bu dönemde *Balfour Deklarasyonu*²⁶ gereğince bölgeye yoğun bir Yahudi göçü gerçekleşmişti.²⁷ İngiltere, Filistin topraklarında Araplar ve Yahudiler arasında taksim etme projelerinde başarılı olamaması nedeniyle 1939 yılında Filistin'e yapılan Yahudi Göçlerini engellemeye çalışmıştı. Ancak bu Yahudi göçünü durduramamıştı. Türkiye'den de bu bölgeye büyük bir göç yaşanmıştır.²⁸ İkinci Dünya savaşının da bitmesi üzerine İngiltere konuyu 2 Nisan 1947 tarihinde Birleşmiş Milletlere götürmüştü.²⁹ Birleşmiş Milletler sürecinde yaşanan tartışmalardan sonra Filistin'de Arap ve Yahudi olmak üzere iki devletin kurulması³⁰, Kudüs'ün uluslararası statüye kavuşturulması kararı Arap coğrafyasında büyük tepkiyle karşılanmıştı.³¹ Türkiye, Filistin konusunda bu süreçte Arap ülkeleri

²⁴ Gönlübol ve Ülman, a.g.e. s.223.

²⁵ Ömer Kürkcüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara-1972, s. 34.

²⁶ Balfour Deklarasyonu, İngiltere Savaş komisyonunda Dışişleri Bakanı olan Arthur Balfour'un girişimleriyle Filistin'de bir Yahudi Devleti'nin kurulmasıyla ilgili hazırlanan bildiridir. Detaylı bilgi için bakınız Leonard Stein, *The Balfour Declaration*, Oxford University Press, London-1961.

²⁷ Justin McCarthy, *The Population of Palestine: Population History and Statistics of the Late Ottoman Period and the Mandate*, Columbia University, NewYork-1990, s. 26.

²⁸ Bu dönemde Avrupa'dan olduğu gibi Türkiye'den de bölgeye yoğun bir göç yaşanmıştır. BCA,30..10.0.0/110.736..16./94C55; Altan Öymen, *Değişim Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul-2006.

²⁹ Department of Public Information United Nations, a.g.e., s 344-345 ve Armaoğlu, a.g.e., s. 484.

³⁰ Türkiye, Birleşmiş Milletlerde görüşülen Filistin topraklarının paylaşılmasına karşı bir tavır almıştır. Türkiye, Filistin konusunda Arap ülkeleriyle beraber hareket etmiştir. BCA,30..10.0.0/266.793..49./08.12.1947.

³¹ Departman of Public Information United Nations, a.g.e., ss. 231-247.

ile beraber hareket etmiştir. Bir yandan da artan gerginlik karşısında taraf ülkelere tansiyonun düşürülmesi için çağrıda bulunmuştur.³²

Birleşmiş Milletler, Filistin'de bulunan güçlerinin tamamını 15 Mayıs 1948 itibariyle geri çekeceğini duyurmasının ardından 14 Mayıs 1948 tarihinde Tel Aviv'de toplanan Yahudi Milli Konseyi, İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etti. İsrail Devleti, kuruluşu ve sonrasında Batı'dan özellikle de ABD'den büyük destek görmüştür. ABD yaşanan gelişmeleri yakından takip etmiştir.³³ İsrail Devleti'nin ilan edilmesi üzerine çözümlenememiş Filistin toprakları nedeniyle Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak 15 Mayıs 1948 tarihinde İsrail'e savaş ilan etmişlerdi. Arap Ülkelerinin asker sayısı ve güçlerinin üstünlüğüne karşın, İsrail güçleri karşısında yenilgi almışlardı. Bu yenilgi neticesinde 24 Şubat 1949 Rodos'ta Mısır-İsrail Antlaşması, 23 Mart 1949 Ras-en-Nakura'da İsrail-Lübnan, 3 Nisan 1949 Rodos'ta İsrail-Ürdün ve 20 Temmuz 1949'da Manahayim'de İsrail-Suriye ateşkes antlaşması imzalamışlardı. Arap Ülkeleri, İsrail'i devlet olarak kabul etmediklerinden bu antlaşma sadece askeri mahiyette bir ateşkes antlaşmasıydı.³⁴

İsrail karşısında alınan yenilgi Arap Coğrafyasında büyük bir hayal kırıklığına neden olurken yeni siyasi oluşumları ortaya çıkarmıştır. Filistin meselesinin tüm itirazlara karşın çözümlenememesi ve sonrasındaki savaştan alınan yenilgi Arap Coğrafyasında halk tarafından yönetimlerine olan güvenin sarsılmasına neden olmuştu. Mısır'ın bu savaşta yenilgiye uğraması Kral Faruk ve yönetimi üzerinde baskı oluşturmuştu. Yarbay Cemal Abdül Nasır'ın liderliğindeki *Hür Subaylar Komitesi*'nin 23 Temmuz 1952 yılında yaptığı darbe ile Kral Faruk devrilmişti. Nasır, İsrail yenilgisinin nedeni olarak görülen Arap monarşilerin yıkılması ve yerine Sosyalist Cumhuriyetlerin kurulması gerektiğini savunmuştur. Bu dönem Arap Milliyetçiliği için bir devrim niteliğindedir.³⁵

Filistin meselesi ile Arap Coğrafyasında baş gösteren en önemli sorunlardan birisi de göçmenlerdi. Filistin'de yaşanan belirsizlik İsrail Devleti'nin kurulmasıyla bu topraklarda yaşayan birçok Filistinli göç etmek zorunda kalmıştı. Trajik bir hal alan göç nedeniyle dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Trygve Lie çağrısı üzerine Türkiye'den de yardım

³² BCA,30..10.0.0/266.793..49./08.12.1947; BCA,30..10.0.0./266.793.48./06.06.1947.

³³ CIA, Intelligence Estimate, *The Consequences of the Partition of Palestine*, November 28, 1947.

³⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 486-487.

³⁵ A.g.e., s. 488

gönderilmiştir.³⁶ Türkiye'nin Filistinli göçmenlere verdiği destek Arap Coğrafyasında sempati ile karşılanmıştı. Ancak Türkiye'nin 14 Mayıs 1948 tarihinde kurulan İsrail Devleti'ni (28 Mart 1949) tanıyan ilk Müslüman ülke olması bu olumlu havanın dağılmasına ve bölge ülkelerinin tepkisine neden olmuştur. Türkiye İsrail ilişkileri Ortadoğu'nun siyasi coğrafyasında meydana gelen olaylar karşısında zaman zaman sorunlar yaşamıştır. Türkiye'nin İsrail ilişkileri misyon şefi Seyfullah Esin'in 7 Ocak 1950 tarihinde İsrail Cumhurbaşkanı Hayim Weisman'a sunduğu Güven Mektubu ile resmen başlamıştır. Süveyş Kanalı nedeniyle gelişen siyasi olaylar nedeniyle Elçilik olan temsilcilik, 26 Kasım 1956 tarihinde Maslahatgüzarlık seviyesine indirilmiştir.³⁷ Türkiye'nin Süveyş Kanalı krizinde aldığı bu karar Arap Coğrafyası ile ortak hareket etme çabasını göstermekteydi. Ancak o güne kadar Türkiye'nin İsrail ile siyasi ve ekonomik ilişkileri nedeniyle atılan bu yeni adım bölge ülkeleri tarafından beklenen olumlu tepkiyi yaratmamıştır.

2. c. Bağdat Paktı

Türkiye, NATO'ya girişi ve Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle dış politikada daha aktif hareket etmeye başlamıştı. Bölgedeki konumunu güçlendirmeye çalışan Türkiye, NATO'ya girmesiyle Sovyetler Birliği ilişkilerinde tansiyonun düşmesini beklerken 13 ve 30 Kasım 1951 tarihlerinde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye nota vermesi, Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda Sovyetler Birliği'nin rahatsızlığını ortaya koymuştu. Bu nedenle Türkiye bölge güvenliği için ittifak çabalarına girmişti. İlk olarak Balkanlarda, Yugoslavya ve Yunanistan ile görüşmeler başlamıştı. Görüşmeler neticesinde Balkan İttifakının ilk adımı olarak 28 Şubat 1953 yılında Ankara'da, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında *Dostluk ve İşbirliği Antlaşması* imzalanmıştı. Böylece 9 Ağustos 1953 tarihinde Yugoslavya'nın *Bled* kentinde Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında *Balkan İttifakı Antlaşması* imzalanmıştı. Ancak Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği ile yakınlaşması nedeniyle *Balkan İttifakı* büyük zarar görmüştü. Bunun yanı sıra patlak veren *Kıbrıs meselesi* Türkiye Yunanistan arasında büyük gerginliğe neden olmuştu.³⁸

³⁶ BCA,30..18.1.2/118.80..14./09.12.1948; BCA,30..18.1.2/124.799.5/11.12.1948.

³⁷ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa/> 16.06.2021.

³⁸ Armaoğlu, a.g.e.,ss. 521-523.

Türkiye, İttifak arayışlarını Balkanlar'dan sonra Ortadoğu'da aramaya başlamıştı. ABD, Sovyetler Birliği'nin yayılmasını durdurmak için ortaya attığı *Kuzey Hattı* kavramı doğrultusunda Ortadoğu'da Sovyetler Birliği'nin yayılmasını durdurmayı amaçlamıştı. Türkiye, ABD Dış Politikasına uygun hareket ederek ekonomik anlamda sıkıntıdan kurtulmaya çalışmıştı.³⁹ Bu nedenle Türkiye ile Pakistan 2 Nisan 1954 tarihinde *Karaçi Antlaşması* imzalamıştı.⁴⁰ Türkiye imzaladığı bu antlaşmayı Arap Coğrafyasında genişletmeye çalışmıştır. Türkiye, antlaşmaya katılması için ilk olarak Mısır'a teklif götürmüştü.⁴¹ Ancak Mısır, Arap Devletleri arasında liderlik mücadelesine girdiğinden teklifi reddetmişti. Irak Başbakanı Nuri Said Paşa'nın 18 Ekim 1954 tarihinde Ankara'ya yaptığı on günlük gezi kurulması planlanan ittifak için son derece önemliydi. Gezi sonrasında hazırlanan bildiri de Türkiye ile Irak'ın bir güvenlik teşkilatı kurmaya karar verdiklerini belirtilmişti. Bildiride Türkiye'nin Ortadoğu politikasının Arap Ülkelerinin çıkarına hareket edileceği vurgulanmıştı.⁴² Bunun üzerine Başbakan Adnan Menderes, Irak'a bir gezi düzenlemişti.⁴³ Adnan Menderes'in ittifak çağrılarında Suriye ve Lübnan'dan olumlu yanıt bulamamıştır.⁴⁴

Tüm çabalar neticesinde 24 Şubat 1955'te Türkiye ile Irak arasında *Bağdat Paktı Antlaşması* imzalanmıştı. Bağdat Paktı, Ortadoğu'da yeni bir kırılmaya neden olmuştu. Paktın genişletilmesi planlanmasına karşın Mısır, Suudi Arabistan ve Suriye bir açıklama yaparak Ortadoğu'da yeni bir askeri organizasyonun yapılacağını ve Irak'ın bu organizasyon içerisine alınmayacağını belirtmişlerdi.⁴⁵ Bağdat Paktı, Arap Coğrafyasından yeterli destek bulamamasına karşın 4 Nisan 1955 de İngiltere, 23 Eylül 1955 de Pakistan ve 3 Kasım 1955 de İran, Bağdat Paktına katılmıştı. Arap Coğrafyasında Bağdat Paktının İngiltere'nin bölge için geliştirdiği yeni bir eser olduğu görüşü yaygınlaşmıştı. Bu nedenle Sovyetler Birliği ve Hindistan tepki göstermiştir.⁴⁶ Bir Arap Milliyetçisi olan Nasır, ABD ve İngiltere teşviğiyle kurulan Bağdat Paktını Arapları bölme girişimi olarak

³⁹ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, c. 1, İletişim Yayınları, İstanbul-2008, s.621.

⁴⁰ Milliyet Gazetesi, 03.04.1954.

⁴¹ Nasır'ın dönemin gazetelerinde yayımlanan Makalesinde Türkiye ile Mısır ilişkilerinin önemini vurgulamıştır. Milliyet Gazetesi, 08.12.1954.

⁴² Armaoğlu, a.g.e., s. 525-526.

⁴³ BCA, 30..1.0.0/3.17..5./22.12.1954.

⁴⁴ Oran,a.g.e.,s.622-623.

⁴⁵ A.g.e., s. 625.

⁴⁶ Milliyet Gazetesi, 22.01.1957.

değerlendirmiş ve bu fikrini bölgeye benimsetmişti.⁴⁷ Suriye ve Mısır, Bağdat Paktına alternatif bir pakt kurma girişimlerine başlamıştı. Türkiye, bu girişime karşın Suriye'yi Bağdat Paktına çekmek için çaba göstermişti. Buna karşın 7 Mart 1955'te Türkiye, Suriye'ye Mısır ile bölgede oluşturulmak istenen pakt nedeniyle sert bir nota göndermişti.⁴⁸ Arap Coğrafyasında oluşan tepkiler nedeniyle ABD bile Bağdat Paktına katılmaktan çekinmişti.⁴⁹ Türkiye'de Muhalefet tarafından Bağdat Paktının oluşturduğu tepkiler eleştirilere neden olmuştu. Bu eleştiriler özellikle Suriye'nin ve ABD'nin üye olmaması üzerinde yoğunlaşmıştı.⁵⁰

Suriye'nin Bağdat Paktı'na karşı tutumu Türkiye'de büyük tedirginliğe neden olmuştu. Dönemin Milli Savunma Bakanı İbrahim Ethem Menderes'in TBMM Genel Kurulunda 28.12.1956 tarihinde yaptığı konuşmada Suriye'nin içinde bulunduğu durumu değerlendiren bir konuşma yapmıştır. İbrahim Ethem Menderes bu konuşmasında iki ülke arasındaki ilişkiler her ne kadar iyi niyet ile yürütülse de endişelerini belirtmişti.⁵¹ Bu konuşma 1957 Türkiye Suriye Krizinin hemen öncesinde tabloyu en iyi şekilde ortaya koymuştur. Türkiye Suriye'nin tutum ve davranışlarından rahatsızlığını en üst makamlardan ifade etmişti. Kırşehir Milletvekili Ahmet Bilgin'in TBMM Genel Kurulunda Hükümete Suriye hakkında verdiği soru önergesini cevaplamak üzere dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in yaptığı konuşma da Ortadoğu Politikasının tüm zorluk ve sıkıntılara rağmen güçlü bir şekilde devam ettiğini belirtmiştir.⁵² Türkiye, Pakistan, İran ve Irak *Ankara Konferansında* bir araya gelmişlerdir. Bu konferansta Bağdat Paktının güçlendirilmesi ve Ortadoğu'da artan komünizme karşı bir dizi görüşme gerçekleştirmişti.⁵³

---

⁴⁷ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul-2014, s. 416.

⁴⁸ Erol Mütercimler, Mim Kemal Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 181-182.

⁴⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 527.

⁵⁰ Cumhuriyet Halk Partisi Gelen Başkanı İsmet İnönü 16.12.1955 tarihinde TBMM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada Bağdat Paktı'nın özellikle Ortadoğu ülkeleri arasında tepkiye neden olduğunu ve ABD'nin Pakta katılmadığını belirterek hükümeti eleştirmiştir. TBMM Z.C.,d. X, c. 8, s. 268-269, 16.12.1955, Demokrat Parti Lideri Başbakan Adnan Menderes aynı gün TBMM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada Bağdat Paktı karşısında oluşan iddialara yanıt vermiştir. TBMM Z.C.,d. X, c. 8, s. 302, 16.12.1955, Neziroğlu ve Yılmaz, a.g.e., s. 556.

⁵¹ TBMM Z.C.,d. X, c. 15, s. 328-329, 28.12.1956.

⁵² TBMM Z.C.,d. X, c. 15, s. 341, 28.12.1956, Neziroğlu ve Yılmaz, a.g.e., s. 738.

⁵³ Milliyet Gazetesi, 20.01.1957.

Türkiye'nin Ortadoğu'da çizdiği dış politika Arap ülkeleri arasında büyük bir karşıtlığa neden olmuştu. Bu karşıtlığın başını Mısır çekmekteydi. Türkiye'nin İsrail'in kuruluşundaki takındığı tavır, NATO üyeliği ve Bağdat Paktı, gibi gelişmeler Suriye'nin tepkisine neden olmuştu. Ortadoğu'da yükselen Arap Milliyetçiliğinin hedef noktası haline gelen Türkiye, Mısır ile yakınlaşan Suriye'ye verdiği nota tepkileri daha da artırmıştı. Ortadoğu'da ortaya çıkan bu yeni durum Sovyetler Birliği'nin bölgeye etkisini güçlendirmişti.⁵⁴

Nasır'ın Süveyş Kanalını millileştirme kararı bölgede yeni bir krize neden olmuştu. Nasır'ın bu kararına karşı İngiltere ve Fransa'nın Mısır'a asker çıkarması Arap Coğrafyasında Batı karşıtlığını iyice körüklemişti. Bu durumdan Batı yanlısı bölge ülkeleri de olumsuz etkilenmişlerdi. Nasır'ın bölgede yükselişini durdurmak ve bölge ülkeleriyle ilişkileri düzeltmek için Bağdat Paktı üyeleri Tahran'da bir toplantı yapmışlardı. Bu toplantıya bir tepki olarak Bağdat Paktına üye olmasına karşın İngiltere davet edilmemişti. Ancak toplantı sonrasında açıklanan bildiride İsrail'in saldırıları kınanırken İngiltere ve Fransa'ya değinilmemişti. Bunun yerine İngiliz ve Fransa birliklerinin Mısır topraklarından çekilmesi ve tutsakların bırakılması talep edilmişti. Tüm bu girişimler Bağdat Paktı ve onun taraflarına karşıtlığı azaltmamıştı. Irak'ta hükümet aleyhine gösteriler zorlukla dindirilmişti.⁵⁵ Türkiye tam da bu dönemde Tel Aviv elçisini çekmesi ve İsrail ile ilişkileri askıya alması gibi girişimler Arap Coğrafyasında beklenen yumuşamayla sağlamamıştı.⁵⁶

3. 1957 Türkiye Suriye Krizine Neden Olan İdeolojik Hareketler

Arap Milliyetçiliğinin⁵⁷ temelini 19. yy sonlarına kadar götürmek mümkündür.⁵⁸ Osmanlı Devleti'nde İkinci Meşrutiyet'in temel aldığı

⁵⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 528.

⁵⁵ Sabit Duman, *Ortadoğu Krizleri ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, sy. 35-36 (2005), s. 324.

⁵⁶ Arda Baş, *1957 Suriye Krizi ve Türkiye*, History Studies International Journal Of History, sy. 4/1 (2012), s. 95.

⁵⁷ Arap Milliyetçiliği sadece içeriden gelişen bir yapı da değildi. Bölgedeki misyonerlik faaliyetleri Arap Milliyetçiliğinde son derece büyük bir etkiye sahiptir. Detaylı bilgi için Joseph Leon Grabill, *Missionaries Amid Conflict: Their Influence Upon American Relations With The Near East, 1914-1927*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Indiana University-1964.

⁵⁸ Özge Özkoç, *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika 1943-1991*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara-2008, s.12-13.

Osmanlılık fikrinin Balkan Savaşları ve milliyetçilik hareketleri İttihat ve Terakki Partisi'nde *Türkçülük* akımının ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu dönemde Suriye ve Irak'ta Osmanlı hilafetinin sunduğu Panislamizm anlayışından ayrı olarak Arap Milliyetçiliğinin temelleri atılmıştı.⁵⁹ Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da uyguladığı reformlar kapsamında Avrupa'ya gönderdiği öğrenciler Arap entelektüelliğinin temellerini atmışlardı. Bunlardan Rifat el-Tahtavi, Arap Milliyetçiliğinin öncüsü olarak görülebilir. Arap Milliyetçiliğinin önemli isimlerinden Tunuslu Hayrettin Paşa günümüz anlamda bir milliyetçiliğin yerine İslam ve Osmanlıcılığa bağlı bir yapı oluşturulmaya çalışmıştır.⁶⁰ Muhammed Abduh, Cemalettin Afgani ve Reşit Rıza gibi isimler Arap Milliyetçiliğinin oluşmasında son derece büyük öneme sahiptirler.⁶¹

Arap Milliyetçiliğinin siyasi bir hale gelmesi *Yeniden Doğuş* anlamına gelen *Baas Partisi* ile olmuştur. Baas Partisi⁶² Batıda eğitim alanların ağırlıkta olduğu Suriyeli entelektüel bir grup tarafından liderliğini Ortodoks Hıristiyan Mişel Eflak ve Selahaddin Bitar tarafından Suriye'nin bağımsızlığını daha yeni kazandığı bir tarihte 1943'te⁶³ kurulmuştu. Baas Partisi ideolojisinin üç önemli unsuru bulunmaktadır. Bunlar kendi arasında bir hiyerarşiye sahipti. İlk sırada *Arap Milliyetçiliği*, emperyalist ülkelere karşı verilecek mücadeleden sonra Arap Birliğinin kurulmasını amaçlamaktadır. İkinci sıradaki *hürriyet*, sadece toplumları değil bireyleri de kapsamaktadır. Üçüncü sırada ise *Arap Sosyalizmi*di. Arap Sosyalizmi, Karl Marks'ın belirttiği sosyalizmin niteliklerden farklıydı. Kendine has özelliklere sahip olan Arap Sosyalizmi ekonomik determinizmin tarihi sadece ekonomik yapı ile açıklamanın manevi değerleri hiçe sayılacağına inandığından Marksist doktrinine karşı çıkmıştır. Halkın çoğunluğunun ikna edilmesi ile doğacak olan Arap Sosyalizmi, manevi ve adil bir düzen ihtiyacına cevap verecekti.⁶⁴ Arap Coğrafyasının en önemli siyasi yapılarından birisi olan Baas Partisi özellikle Soğuk Savaş döneminde etkin olmuştu. Bu dönemde Sovyetler

⁵⁹ Hisham Sharabi, *Nationalism and Revolution in the Arab World*, Van Nostrad Company, Princeton-New Jersey-1966, s.9.

⁶⁰ İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik (En Kalıcı Miras)*, XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999, Cilt II., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 12-13.

⁶¹ Özkoç, a.g.e., s.16.

⁶² Partinin tam adı 1953 öncesinde Arap Baas Partisi, sonrasında Arap Baas Sosyalist Partisi olarak değişmiştir.

⁶³ Partinin kuruluşuna ilişkin farklı tarihler bulunmaktadır. Bu tarihler 1940, 1941 ve 1943 olarak verilse de yaygın olarak 1943 *Yılı* kullanılmaktadır.

⁶⁴ Özkoç, a.g.e.,ss.49-58.

Birliği ile yakın ilişkiler kurmuşlardı. Baas Partisi temel aldığı Arap Milliyetçiliği doğrultusunda Batı ve Türkiye karşıtlığını benimsemiştir. Bu dönemde Arap Coğrafyası ile Türkiye arasında Soğuk Savaş'ın gölgesinde ilişkiler iyileşmemiştir.⁶⁵

Arap Milliyetçiliğinin hızla geliştiği yıllarda manda altındaki Suriye'de, Suriye Milliyetçiliği gelişmekteydi. Suriye Milliyetçiliği için Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönem son derece önemlidir. Fransız mandası altındaki Suriye'de ortaya çıkan *Milliyetçi Hareket Birliği (Useybet el-Amel el-Kawmi)* 1933 yılında kurulmuştu. Suriye'de Fransız mandasına karşı oluşan gösterilerin kaynağı olan Milliyetçi Hareket Birliği kısa zamanda, özellikle Filistin İsyanı ile gelişmiş ve şekillenmişti. Suriye'de ortaya çıkan siyasi belirsizlik milliyetçilik fikrinin güçlenmesine neden olmuştu. Bu belirsizliğin nedeni olarak Batı ülkeleri görülmekteydi. Bu nedenle Batılı ülkelerin bölge üzerindeki politikaları ve dönemin siyasi gelişmeleri Suriye Milliyetçiliğinin yerini Arap Milliyetçiliğine evrilmesine neden olmuştur.⁶⁶

4. 1957 Türkiye Suriye Krizi'nin Ortaya Çıkışı

Suriye'nin bağımsızlığına kavuşmasıyla yaşadığı siyasi istikrarsızlık dönemi Baas Partisi'nin güç kazanmasına neden olmuştu. Suriye'de 1945-49 arası nispeten sakin geçse de, 1949-53 arasında üç hükümet darbesi (iki defa askeri diktatörlük), 21 kabine değişikliği olmuştu.⁶⁷ Yaşanan siyasi istikrarsızlığın nedeni olarak görülen Batıya karşı Suriye'de sol egemen olmuştu. Albay Edip Çiçekli'nin 25 Şubat 1954'te askeri bir darbe ile iktidardan düşürülmesi, partiyi ülke siyasetinde ilk sıraya yükseltmişti. Parti, 1955 yılından itibaren ülke içindeki diğer sol partiler ile ilişkiye girmişti. Bunlardan en dikkat çeken Halit Bektaş'ın yönettiği Sovyetler Birliği destekli *Suriye Komünist Partisi*'ydi.

Baas Partisi, Bağdat Paktı'na tavır olarak Nasır'la yakın ilişki kurmuştu. Bu ilişki 1956 tarihinde Süveyş Krizi ile daha da güçlenmişti.⁶⁸

⁶⁵ Baas Partisi hakkında bazı kaynaklar: Sebahaddin Şen, *Ortadoğu'da İdeolojik Bunalım-Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, Hemen Kitap, İstanbul-2010 ve Bernard Lewis, *Faith and Power: Religion and Politics in the Middle East*, Oxford University Press, New York-2010 ve Özkoç, a.g.e. ve Kamel Abu Jaber, *Arap Baas Sosyalist Partisi*, Çev. Ahmet Ersoy, Altınok Matbaası, Ankara-1970.

⁶⁶ Özkoç, a.g.e., s.24-25.

⁶⁷ Armaoğlu, a.g.e., s. 506.

⁶⁸ Osman Köksal, *1957 Suriye Krizinin Türkiye'nin Orta Doğu Politikalarına Etkileri*, XVIII. Yüzyıldan Günümüze Orta Doğu'daki Gelişmelerin Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri 04-05

Suriye’de 1957 yılına gelindiğinde Baas Partisi etkinliğini iyiden iyiye artırmıştı. Arap Coğrafyasında baş gösteren Batı karşıtlığı Sovyetler Birliği’nin bölgeye etkinliği artırmaktaydı. Suriye’nin Sovyetler Birliği’nden silah alması bölgedeki gerginliği artırmıştı.⁶⁹ Arap Coğrafyasında hızla artan Sovyetler Birliği etkisi Ürdün’de Kral Hüseyin’e karşı bir darbe girişimine neden olmuştu. Dönemin Ürdün Başbakanı Nablusi’nin içinde bulunduğu ve askerlerin desteklediği grup, Kral Hüseyin’e karşı darbe girişiminde bulunmuştu. 13 Nisan 1957 tarihinde Silahlı Kuvvetler Karargâhında Kral yanlıları ile muhalifler arasında çıkan çatışmalar neticesinde Genelkurmay Başkanı Ali Abu Nuwar Suriye’ye sığınmak zorunda kalmıştır.⁷⁰ Suriye ve Ürdün arasında gerginlik bölgede Sovyetler Birliği ve Mısır etkisinin gittikçe arttığını göstermiştir. Bu etkinin odak noktası haline gelen Suriye, iki gücün uydusu haline gelmişti. Bu durum yayılan komünizme karşı ABD nezdinde Türkiye’nin önemini artırmıştır.⁷¹

ABD’nin Suriye Büyükelçiliği, 12 Ağustos 1957 tarihinde Suriye ordusuna bağlı güçler tarafından kuşatılmış ve ABD’li üç diplomat sınır dışı edilmişti. Suriye İstihbarata Karşı Koyma Bürosu Şefi Abdul Hamid Sarraj operasyonun Şükrü El Kuvvetli’ye karşı düzenlenmesi planlanan darbeyi engellemek için yapıldığını belirtmiştir. ABD iddiayı kesin bir dille reddetmesine karşın, CIA merkezli bölgede çeşitli faaliyetlerin yürütüldüğü iddialarını çürütememiştir. 21 Ağustos 1957 tarihinde Beyaz Saray’da ABD Genelkurmay Başkanı Nathan Twining katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda Sovyetler Birliği’nin bölgede artan gücü belirtilerek, bölge ülkelerinin Suriye karşısında müdahale gerçekleştirmemesi durumunda bölgedeki kontrolün kaybolacağını belirtmiştir. 12 Ağustos’ta yapılan baskın ile CIA faaliyetlerinin bölgede zayıflaması üzerine çevre ülkelerinin (Türkiye, Irak, Ürdün ve Lübnan) konumu ön plana çıkmıştır.⁷²

Nisan 2007, Onbirinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara-2007, s.337.

⁶⁹Associated Press’in haberine göre Suriye, ABD’nin kendilerine teklif ettiği Eisenhower Yardımlarını resmi şekilde reddetmişlerdir. Milliyet Gazetesi, 11.01.12957. Sovyetler Birliği ile 28 Milyon dolarlık bir antlaşma imzalamıştı. Suriye bu dönemde Sovyetler Birliği’nden silah alımı gerçekleştirmişti. Milliyet Gazetesi, 10.01.1957.

⁷⁰ Baş, a.g.m., s. 96; Kürkcüoğlu, a.g.e., s.102; BCA, 30.1.0.0/111/701/7/23.03.1957.

⁷¹ CIA, Intelligence Estimate, *Probable Soviet Action in Various Contingencies Affecting Syria*, September 24, 1957.

⁷² Baş, a.g.m., s.98; Douglas Little, *Cold War and Covert Action: The United States and Syria, 1945-58*, Middle East Journal, sy. 44/1 (1990), s. 55 ve 72. CIA haftalık istihbarat raporlarında Suriye’deki gelişmeler takından takip edilirken artan Sovyetler Birliği etkisinin karşısında bölge

Suriye, Eisenhower Yardımlarını reddetmesi ve Sovyetler Birliği'nden silah alması nedeniyle ABD tarafından sert bir şekilde eleştirilmişti. ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Temsilciler Meclisi'nde yaptığı konuşmada Ortadoğu'da bulunan ülkelerin ekonomik olarak zor durumda olduklarını belirterek, bunun bölgede büyük bir boşluk oluşturduğunu ve bu boşluğun hızlı bir şekilde Sovyetler Birliği tarafından doldurulduğunu ifade etmişti. Bölge ülkelerine acilen ekonomik yardım yapılması gerektiğini belirten Dışişleri Bakanı Dulles, ABD'nin yakın zamanda harekete geçmemesi halinde bölgenin tamamen Sovyetler Birliği uydusu haline geleceğini söylemiştir.⁷³

Siyasi gelişmeler nedeniyle Suriye'de 1957 itibarıyla komünist tesirler artmaya başlamıştır. Suriye, Sovyetler Birliği ilişkileri her geçen gün güçlenmekteydi. Bu amaçla Suriye Devlet Başkanı Şükrü El Kuvvetli'nin Moskova ziyareti ve bu ziyaretinde Sovyetler Birliği'nin Suriye'ye yardım sözü dikkatleri üzerine çekmişti.⁷⁴ Suriye Savunma Bakanı Halit el-Azm komünizmin en önemli destekçilerinden idi. Halit el-Azm Suriye'nin mevcut gücünü artırmak için Sovyetler Birliği'ne ziyaret düzenlemişti. Bu ziyarette bir dizi yardım antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşmaların ortaya çıkması ile Türkiye-Suriye Krizi patlak vermişti. Bu antlaşmalara göre Sovyetler Birliği tarafından Suriye'ye 500 Milyon dolarlık ekonomik ve askeri yardım yapılacaktı. Suriye'nin silahlanması bu antlaşma ile gerçekleşecekti.⁷⁵ Suriye ile Sovyetler Birliği yakınlaşması, Suriye kamuoyunda Türkiye aleyhtarlığını artırmıştı. Türkiye'nin Suriye sınırına askeri yığınak yaptığı iddialarında bulunan Suriye kamuoyu tansiyonu yükseltmeye çalışmıştı.⁷⁶ Türkiye'nin Batılı ülkelerle hareket ettiği ve ülke içinde farklı grupları silahlandırdığı iddia edilmişti.⁷⁷

Bu gelişmeler Türkiye, Irak, Ürdün, İsrail ve Lübnan'da tedirginliğe neden olmuştu. Bölge devletlerinin yönetimleri Suriye'nin Sovyetler Birliği'nin uydusu haline geldiğine inanmaktaydı. İsrail Başbakanı Ben

---

ülkelerinin durumları yakından incelenirken askeri planlarda yapılmıştır. CIA, Intelligence Estimate, *Probable Soviet Action in Various Contingencies Affecting Syria*, September 24, 1957.

⁷³ Milliyet Gazetesi, 13.01.1957.

⁷⁴ Hürriyet Gazetesi, 4.11.1956.

⁷⁵ Armaoğlu, a.g.e., s. 507 ve CIA, Memorandum, *Reporting on Syro-Soviet Negotiations*, August 28, 1957.

⁷⁶ Milliyet Gazetesi, 10.05.1957.

⁷⁷ Suriye basınının takındığı bu tavır ülke basınına da yansımış ve konu hakkında haberler yapılmıştır. Cumhuriyet Gazetesi, 20.10.1956 ve Cumhuriyet Gazetesi, 06.11.1956.

Gurion, ABD Başkanı Eisenhower'e yazdığı mektupta gelişmenin bölge güvenliği için son derece büyük tehlike olduğunu belirtmişti. Bölgede yükselen tansiyonu düşürmek için Ağustos'un son haftasında Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin İstanbul'a gelerek Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ile görüşmüşlerdi. Bu görüşmelere ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Loy Henderson'da katılmıştı. ABD Başkanı Eisenhower'in, Adnan Menderes'e gönderdiği mesajda Türkiye ve Ürdün'e karşı herhangi bir Suriye saldırısı olursa ABD'nin kendilerine silah yardımı yapacağını belirtmişti. Bu desteğin göstergesi olarak ABD Donanmasına ait VI. Filo Doğu Akdeniz'e gelirken, hava kuvvetlerine ait uçaklarda Adana'ya ulaşmıştı. Türkiye bir yandan askeri hazırlıkları yoğunlaştırırken Suriye sınırında tatbikatlara başlamıştı.⁷⁸ Sovyetler Birliği Başbakanı Bulganin 10 Eylül 1957 tarihinde Başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği mektupta Türkiye'nin ABD destekli Suriye sınırına asker yığınağından duyduğu rahatsızlığı belirtirken, herhangi bir askeri çatışmanın bölgesel kalmayacağını tam tersine yeni bir dünya savaşını tetikleyeceğini ifade etmişti.⁷⁹

Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde baskısı gittikçe artmıştı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri Kruşçev, The New York Times'a verdiği demeçte ABD'nin Türkiye'yi savaşa sokmaya çalıştığını iddia etmişti. Doğu Almanya'daki bir kabul töreninde Kruşçev gazetecilere, Türkiye'nin Suriye sınırına yaptığı askeri yığınmaktan rahatsızlığını belirtmişti. Türkiye'nin tüm gücünü Suriye'ye yığarken, Sovyetler Birliği sınırını boş bıraktığını belirterek tehdit etmişti.⁸⁰ Sovyetler Birliği'nin tehditlerine karşı ABD Dışişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan tebliğde aradaki mesafe ne kadar olursa olsun, ABD'nin Türkiye'yi asla yalnız bırakmayacağı belirtilmişti.⁸¹ Suriye ise Sovyetler Birliği'nin yanı sıra Mısır'dan da (Türkiye ile Suriye'nin arasındaki gerginlik döneminde Mısır'da Suriye'ye birlik göndermiştir) destek görmüştür.⁸² Kruşçev, Türkiye'ye yönelik tehditleri karşısında ABD Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Türkiye ile Suriye arasındaki gerginliğe bir kez daha değinerek Türkiye'ye bir saldırı olursa karşılık verileceğini belirtmişti.⁸³

⁷⁸ CIA, Report, *Current Intelligence Bulletin*, April 27, 1957.

⁷⁹ Armaoğlu, a.g.e., s. 507-508.

⁸⁰ Milliyet Gazetesi, 09.10.1957.

⁸¹ Milliyet Gazetesi, 12.10.1957.

⁸² Türkiye Mısır'ın Suriye'ye asker göndermesi ve Türkiye aleyhine açıklamaları nedeniyle nota göndererek durumu protesto etmiştir. Milliyet Gazetesi, 20.10.1957.

⁸³ Milliyet Gazetesi, 17.10.1957.

Suriye, yaşanan bu gerginlikten dolayı Türkiye'yi Birleşmiş Milletler'e, sınırdaki askeri yığınak ve içişlerine karıştığı iddiasıyla şikâyet etmişti.⁸⁴ Türkiye buna karşılık, Suriye'nin sınır faaliyetlerinin Türkiye'nin güvenliğini tehlikeye düşürdüğünden dolayı, Birleşmiş Milletler'e şikâyet etmiştir.⁸⁵ Karşılıklı şikâyetler gerginliğin iyice artmasına neden olmuştu. Aynı dönemde Türkiye genel seçime hazırlanıyordu. Ancak meydanlarda dış politika ile ilgili herhangi bir konuşma yapılmamıştı. Kriz, siyasi propaganda haline getirilmemişti. Dönemin muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Kasım Gülek, Suriye hududundaki incelemeleri sonrasında yaptığı açıklamada Suriye'nin tutumunu eleştirirken, Türkiye'nin asker yığınağını meşru müdafaadan ibaret olduğunu belirtmiştir.⁸⁶ Bu süreçte iki partide (CHP ve DP) dış politikada mutabık kalmışlardı.

5. Krizi'nin Çözüm Çabaları

Kriz, her iki ülkenin de karşılıklı şikâyetleri neticesinde, 18 Ekim 1957 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından gündeme alınmıştı. Böylece kriz artık uluslararası arenada tartışılmış, bu süreçte ABD Türkiye'nin, Sovyetler Birliği de Suriye'nin yanında yer almıştı.⁸⁷ Bunun üzerine krizin çözümü için ilk adım Suudi Arabistan tarafından gelmişti. Suudi Arabistan Kralı Suud iki ülke arasında arabuluculuk faaliyetine başlamıştı.⁸⁸ Türkiye'de genel seçimler olduğundan dolayı görüşmeler, Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu tarafından yürütülmüştü.

Kriz dünya basınında da geniş yer bulmuştu.⁸⁹ Krizin çözülmesi için ülkelerin arabuluculukları yanında bireysel girişimlerde de bulunulmuştu. Dünya turuna çıkan Nijeryalı öğrenci *Mashood Olabisi Ajala* Türkiye Suriye arasında arabuluculuk yapmak istemişti.⁹⁰ Bunun yanında Suriyeli bir grup gerginliğin sona ermesi için Türkiye'ye mektup göndermiştir.⁹¹ Bu girişimler uluslararası kamuoyunun krize ilgisini artırmıştı.

---

⁸⁴ Milliyet Gazetesi, 10.10.1957.

⁸⁵ Milliyet Gazetesi, 16.10.1957.

⁸⁶ Milliyet Gazetesi, 15.10.1957.

⁸⁷ Milliyet Gazetesi, 19.10.1957.

⁸⁸ Milliyet Gazetesi, 20.10.1957.

⁸⁹ BCA, 30..1.0.0/68.432..1./E5/01.11.1957.

⁹⁰ BCA, 30..1.0.0/7.36..29.41/24.10.1957.

⁹¹ BCA, 30..1.0.0/50.298.13/05.11.1958.

Suriye, arabulucular nedeniyle Birleşmiş Milletler şikâyetini geri çekmişti. Ancak bunu bir yumuşama ve geri adım olarak görmemek gerekmektedir. Suriye aynı dönemde sınırdaki askeri yığınağını artırmaya devam etmiştir.⁹² Türkiye sınırındaki ufak çatışmaların meydana geldiği haberleri üzerine Suriye, Birleşmiş Milletlere bir kez daha Türkiye'yi şikâyet etmişti. Suriye şikâyetinde Türk uçaklarının hava sahasını ihlal ettiklerini belirterek bu durumun tekrarlanması durumunda vurulacağı tehdidinde bulunmuştu.⁹³

6. Krizin Son Ermesi

Türkiye-Suriye Krizi hakkında Birleşmiş Milletler Genel kurulunda yapılan görüşmelerde krizin çözümü için herhangi olumlu bir sonuç alınamamıştı.⁹⁴ Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan görüşmelerden bir sonuç alınamaması, iki ülke arasındaki tansiyonu daha artırmıştı. Bu durum karşısında krizin Birleşmiş Milletler gündeminden çıkarılarak iki ülke arasında çözümü için adımlar atılmıştı. 30 Ekim tarihinde yapılan görüşmede Birleşmiş Milletler, Türkiye ile Suriye'nin izleyeceği yolu oylama öncesinde, Endonezya'nın krizin Birleşmiş Milletler kararları doğrultusunda iyi niyet ve işbirliği içerisinde iki ülke arasında görüşülmesi önerisini kabul etmiştir.⁹⁵

Birleşmiş Milletler nezdinde alınan bu karar iki ülke arasındaki gerginliğin azalmasına neden olmuştur. Bu karar ardından Sovyetler Birliği ve ABD'nin tutumlarındaki yumuşama tansiyonu iyice azaltmıştı. Suriye ise Mısır ile birleşme planları yapmaktaydı. Mısır Devlet Başkanı Nasır'ın teklifiyle 1 Şubat 1958 tarihinde iki ülke birleşme kararı almıştı.⁹⁶

Diplomatik çabaların karşısında Türkiye'de ve ABD'de bir çatışmanın bölgede daha büyük çatışmalara neden olacağını düşünen isimler vardı. Bu isimler her defasında kaygılarını ortaya koymaktaydı. Bunlardan en dikkat çekenlerinden birisi olan CIA Başkanı Allen Welsh Dulles, Türkiye ile Suriye arasında yaşanacak çatışmanın ABD'nin bölgedeki çıkarlarına ters düşeceğine inanıyordu. Türkiye ise ABD'den askeri yardım almak için

---

⁹² Milliyet Gazetesi, 02.11.1957.

⁹³ Milliyet Gazetesi, 07.11.1957.

⁹⁴ Köksal, a.g.b., s.344.

⁹⁵ Department of Public Information United Nation,a.g.e.,s.55-56

⁹⁶ Mahir Küçükvatan, *1957 Türkiye- Suriye Bunalımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü, İzmir-2011.

Suriye'ye askeri operasyon ısrarına devam ediyordu. Türkiye'nin tutumuna karşın ABD geri adım atmıştı. ABD'nin bu hızlı geri adımı Türkiye'yi uluslararası kamuoyunda yalnız bırakmış ve dolayısıyla Türkiye'nin de geri adım atmasına neden olmuştur. ABD'nin bu kararında Allen Welsh Dulles'in rolü son derece önemliydi. ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan Christian A. Herter tarafından Başkan Eisenhower'e 14 Ekim 1957 tarihinde Suriye'deki gelişmeler hakkında bakanlığın görüşünü belirten brifingde Allen Welsh Dulles'in Türkiye'nin Suriye'ye karşı bir askerî harekâtının ABD için son derece olumsuz sonuçlar doğuracağını, Türkiye'nin istekli olmasına karşın ABD'nin böylesine bir harekâtı engellemesi gerektiğini ifade etmişti.⁹⁷

Türkiye'de ise Suriye harekâtı konusunda fikir birliği yoktu. Hükümetin hareketi desteklemesine karşın ordunun böylesine bir harekâtı gerçekleştirecek yeterince donanımına sahip olmadığından, ordu içinde harekâta karşı isimler bulunmaktaydı. Dönemin tanıklarında Milli Savunma Bakanı Emir Subayı Adnan Çelikoğlu anılarında ABD'nin 1957 yılında Türkiye'den Suriye'ye askeri bir hareket düzenlemesini istediğini belirtmektedir. ABD, Türk ordusunun Suriye'nin içinde bulunduğu karmaşık durumda müdahale etmesinin kurtarıcı olarak kabul edileceğine inanıyordu. Bunun üzerine İskenderun ve İslahiye arasında bir tümen ve bir zırhlı tugay yerleştirilmişti. Böylesine bir harekât ordu içinde kaygılara neden olmuştu. Ordu böylesine bir harekâtı gerçekleştirecek yeterli donanımına sahip değildi. Bu nedenle ard arda Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Tunaboşlu ve Savunma Bakanı Şemi Ergin hareketi gerçekleştirecek askeri birlikleri ziyaret etmiş, birliklerin böylesine bir hareket için yeterli teçhizatlarının olmadığını görmüşlerdi. Bunun üzerine harekâtın iptal edilmesine karar verilmişti. ABD'nin tutumundaki değişiklik, Sovyetler Birliği'nin tehditleri karşısında harekâtın iptalinde belirleyici unsurlardan birisi de ordunun durumu olmuştur. Ancak harekâtın yapılmasını taraftarı olanlarda az değildi. Bu isimlerden birisi olan ABD Askeri Yardım Heyeti Başkanı General Meed, Türkiye'nin iptal yanlısı tutumu sonrasında yapılan görüşmede, harekâtın gerçekleştirilmesi için ısrarına karşın Milli Savunma Bakanı Ergin, iptal konusunda kararlılığını belirtmiştir.⁹⁸

Suriye'nin Mısır ile birleşme kararı ve bu kararın Türkiye'den de desteklenmesiyle kriz çözüme kavuşmuştu. Türkiye 1958 yılının başından

⁹⁷ Haluk, Gerger, *ABD Ortadoğu Türkiye*, Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s. 194-195.

⁹⁸ Adnan Çelikoğlu, *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yay. Haz. Ergin Konuksever, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul, 2010, s. 81.

itibaren krizin çözüme kavuşması üzerine ortaya çıkan Kıbrıs meselesine odaklanmıştı.⁹⁹ 1957 yılının son aylarında basında geniş yer bulan kriz yerini Kıbrıs'taki gelişmelere bırakmıştır. Böylece Kıbrıs meselesi gölgesinde kalan 1957 Türkiye-Suriye Krizi yukarıda belirtilen gelişmeler neticesinde hallolmuştur.

Sonuç

Ortadoğu üzerinde mücadelenin İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişmesiyle bölgede ABD ve Sovyetler Birliği arasında çekişmeye dönüşmüştür. Bunun yanı sıra Arap Milliyetçiliğinin güçlenmesi, Nasır'ın Arap Coğrafyasının lideri olmaya çalışması gibi gelişmeler bölgede krizlere neden olmuştur. Tüm bu gelişmelerin gölgesinde Türkiye ile Arap Coğrafyası arasındaki ilişkiler bozulmuştur. Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında, Sovyetler Birliği'nin tehditleri nedeniyle Batı merkezli bir dış politika benimsemişti. Türkiye'nin İsrail'i resmi olarak tanıması ve Batı yanlısı dış politikası ilişkileri iyice gerginleştirmişti. Bu gelişmeler Arap Coğrafyasında Hatay meselesinden beridir var olan Türkiye karşıtlığını artırmıştı. Sovyetler Birliği ve ABD'nin güç çekişmesinde kalan bölgede Türkiye'nin tutum ve davranışları bölgede yeni kırılmalara neden olmuştur.

Türkiye ile Suriye arasında baş gösteren 1957 Krizi, Soğuk Savaş için önemli bir dönüm noktasıdır. ABD'nin bölge politikalarının hedefine ulaşmaması neticesinde başlayan kriz, Türkiye ile Suriye'yi savaşın eşiğine getirmişti. Kriz perde arkasında ABD'nin ve Sovyetler Birliği'nin görünmesiyle iyice derinleşmiştir. Türkiye ile Suriye arasında gerginliğin artması bölgede Batı karşıtlığının iyice artmasını sağlarken, Sovyetler Birliği'nin bölgede güçlenmesine neden olmuştur. Kriz İkinci Dünya Savaş sonrası iki kutup arasında sınırların belirlenmesine neden olmuştur.

Kriz çözüme kavuşsa da Türkiye ile Arap Coğrafyası arasında ilişkilere büyük zarar vermiştir. Soğuk Savaş döneminde bu zararın giderilmesi için uygun ortam bulunmadığından bölge ülkeleri Türkiye'yi bir tehdit unsuru olarak görmüşlerdir. Türkiye, bölge ülkelerine karşı Batı yanlısı bir politika benimsemiş ve onların gözüyle bakmıştır. Bu durum temelinde tek taraflı dış politikanın doğurabileceği sıkıntıları göstermiştir. Krizin çözüm çabalarında gerek Türkiye'nin gerekse Suriye'nin çabaları mevcuttur. İki

---

⁹⁹ Yeşilbursa, a.g.m., s.68.

ülkede doğabilecek bir çatışmanın büyük çaplı bir tehlikeye neden olabileceğinden çekinmişlerdir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BCA, 30..1.0.0/3.17..5./22.12.1954.

BCA, 30..1.0.0/50.298.13/05.11.1958.

BCA, 30..1.0.0/68.432..1./E5/01.11.1957.

BCA, 30..1.0.0/7.36..29.41/24.10.1957.

BCA, 30..10.0.0./163.142..4./12.07.1950.

BCA, 30..10.0.0/110.736..16./94C55

BCA, 30..18.1.2/118.108..3./24.03.1949.

BCA, 30..18.1.2/118.80..14./09.12.1948.

BCA, 30..18.1.2/124.799.5/11.12.1948.

BCA, 30.1.0.0/111/701/7/23.03.1957.

BCA,30..10.0.0./266.793.48./06.06.1947.

BCA,30..10.0.0/266.793..49./08.12.1947.

CIA, Intelligence Estimate, *Probable Soviet Action in Various Contingencies Affecting Syria*, September 24, 1957.

CIA, Intelligence Estimate, *Probable Soviet Action in Various Contingencies Affecting Syria*, September 24, 1957.

CIA, Intelligence Estimate, *The Consequences of the Partition of Palestine*, November 28, 1947.

CIA, Memorandum, *Reporting on Syro-Soviet Negotiations*, August 28, 1957.

CIA, Report, *Current Intelligence Bulletin*, April 27,1957.

Cold War Intelligence, Cable, 12959, *U.S. Military Attache Ankara to War Department*, October 27,1945.

Cold War Intelligence, Memorandum, Marshall to President, *Troop Movements Along Turkish Border*, November 1, 1945, RG-218, JCS Chariman's File-Admiral Teahy 1942-1948, Box 20, File: Memos To/From President 1945.

Cold War Intelligence, U.S. Navy, Chief of Naval Operations, Intelligence Report, X-3636-S-45, *USSR-Report of Sovyet Mobilization on Turkish Borders*, November 10, 1945.

Cold War Intelligence, Memorandum, *Essential Elements of Information Desired form the Strategic Services Unit*, October 20,1945.

Resmi Yayınlar

TBMM Z.C.,d.IX, c. 1, 29.05.1950.

TBMM Z.C.,d. X, c. 15, 28.12.1956.

TBMM Z.C.,d. X, c. 8, 16.12.1955.

Sürelî Yayınlar (Gazete ve Dergiler)

Cumhuriyet Gazetesi Arşivi.

Hürriyet Gazetesi Arşivi.

Manchester Guardian (The Guardian) Arşivi.

Milliyet Gazetesi Arşivi.

Kitaplar

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınları, İstanbul, 2004.

Beaumont, Peter, Gerald H. Blake, J. Malcolm Wagstaff, *The Middle East: A Geographical Study*, David Fulton Publishers, London, 1988.

Çelikoğlu, Adnan, *Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası*, Yay. Haz. Ergin Konuksever, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.

Department of Public Information United Nations, *Yearbook of the United Nations 1946-47*, United Nations Publications, New York, 1947.

Erciyes, Erdem, *Ortadoğu Denkleminde Türkiye Suriye İlişkileri*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2004.

Fromkin, David, *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and The Creation of The Modern Middle East*, Owl Books, New York, 1989.

Gerger, Haluk, *ABD Ortadoğu Türkiye*, Yordam Kitap, İstanbul, 2012.

Gönlübol, Mehmet, Haluk Ülman, *Olaylarla Türk Dış politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1996.

Jaber, Kamel Abu, *Arap Baas Sosyalist Partisi*, Çev. Ahmet Ersoy, Altınok Matbaası, Ankara, 1970.

Kennedy, Paul, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, Çev. Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2015.

Khoury, Philip Shukry, *Syria and The French Mandate, The Politics of Arab Nationalism 1920-1945*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey, 1987.

Kürkçüoğlu, Ömer, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

Lewis, Bernard, *Faith and Power: Religion and Politics in the Middle East*, Oxford University Press, New York, 2010.

McCarthy, Justin, *The Population of Palestine: Population History and Statistics of The Late Ottoman Period and The Mandate*, Columbia University, New York, 1990.

Mütercimler, Erol ve Mim Kemal Öke, *Düşler ve Entrikalar Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.

Neziroğlu, İrfan ve Tuncer Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi Adnan Menderes*, Cilt 4, TBMM Basımevi, Ankara, 2014

Oran, Baskın, *Türk Dış Politikası*, c. I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

Öymen, Altan, *Değişim Yılları*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

Özkoç, Özge, *Suriye Baas Partisi: Kökenleri, Dönüşümü, İzlediği İç ve Dış Politika 1943-1991*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, 2008.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, Cilt II, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.

Sharabi, Hisham, *Nationalism and Revolution in the Arab World*, Van Nostrad Company, Princeton-New Jersey, 1966.

Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları I (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

- Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, Der Yayınları, İstanbul, 2014.
- Stein, Leonard, *The Balfour Declaration*, Oxford University Press, London, 1961.
- Şen, Sabahattin, *Ortadoğuda İdeolojik Bunalım-Suriye Baas Partisi ve İdeolojisi*, Hemen Kitap, İstanbul, 2010.
- Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul, 2008.

Makaleler

- Baş, Arda, "1957 Suriye Krizi ve Türkiye", *History Studies International Journal of History*, sy. 4/1 (2012), ss. 89-109.
- Duman, Sabit, "Ortadoğu Krizleri ve Türkiye", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, sy. 35-36 (2005), ss. 313-332.
- Erhan, Çağrı, "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışıyla Marshall Planı", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, sy. 51 (1996), ss. 275-287.
- Ertem, Barış, "Türkiye-ABD ilişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. XII, sy. 21 (2009), ss. 377-397.
- Little Douglas, "Cold War and Covert Action: The United States and Syria, 1945-58," *Middle East Journal*, sy. 44/1 (1990), ss. 51-75.
- Okur, Mehmet Akif, *Emperyalizmin Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye'de Fransız Mandası*, *Bilig Dergisi*, sy. 48 (2009), ss.137-156.
- Yeşilbursa, Behçet Kemal, "Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960)", *History Studies Ortadoğu Özel Sayısı/Middle East Special Issue*, (2010), ss. 67-98.

Tezler

- Grabill, Joseph Leon, *Missionaries Amid Conflict: Their Influence Upon American Relations With The Near East, 1914-1927*, Doktora Tezi, Indiana University, Indiana-1964.
- Küçükvatan, Mahir, *1957 Türkiye- Suriye Bunalımı*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir-2011

Ansiklopedi Maddeleri

- Çetinsaya, Gökhan, *Ortadoğu*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara-2007
- Küçük, Cevdet, *Sykes-Picot Antlaşması*, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.38, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara-2010

Bildiriler

- Köksal, Osman, *1957 Suriye Krizinin Türkiye'nin Orta Doğu Politikalarına Etkileri*, Onbirinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara-2007
- Oktaykan, Aydın, *İkinci Dünya Savaşı Sonundan Günümüze Kadar Orta Doğu'da Meydana Gelen Siyasi, Ekonomik, Askeri, Sosyal Gelişmeler ve Bunun Türkiye Üzerine Etkisi*, Onbirinci Askeri Tarih Sempozyumu Bildirileri I, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara-2007
- Ortaylı, İlber, *Osmanlı İmparatorluğunda Milliyetçilik (En Kalıcı Miras)*, XIII. Türk Tarih Kongresi 4-8 Ekim 1999, Cilt II., Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara-1999

İnternet Sitesi

- <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa/> 16.06.2021